

<http://jates.org>

Journal of Applied
Technical and Educational Sciences
jATES

ISSN 2560-5429

**Individuality, cooperation, community:
a guideline for organizing open-air schools**

Vajtáné Boros Éva Klára^{a,b}

^a Erdei Iskola Egyesület, Miklós tér 1., Budapest 1035, Magyarország, eva.boros@freemail.hu

^b Néri Szent Fülöp Katolikus Általános Iskola és Óvoda, Török István u. 13., Pécs 7628, Magyarország, eva.boros.vajta@gmail.com

---

Abstract

According to my professional experiences, I observed that in many cases even the older colleges do not know the exact notion of the open-air schools. Besides that they also often lack the knowledge about the steps of the organisational process and many of the educators are not aware of the opportunities that the open-air schools have like the potential to build a strong community and to realize the hidden talents of the students. In my writing I intend to give a guidance and help for those who are interested in the topic of open-air schools and alternative educational methods.

Keywords: open-air school, organizing open-air schools, methodology, problem solving proposals, the forms of educational organization, complex method, learning by experience, experiential education, sensitization, syllabus sample, manual for organization

---

**Egyéniség, együttműködés, közösség:
útmutató erdei iskolák szervezéséhez**

Vajtáné Boros Éva Klára^{a,b}

^a Erdei Iskola Egyesület, Miklós tér 1., Budapest 1035, Magyarország, eva.boros@freemail.hu

^b Néri Szent Fülöp Katolikus Általános Iskola és Óvoda, Török István u. 13., Pécs 7628, Magyarország, eva.boros.vajta@gmail.com

---

Absztrakt

Sok éves tapasztalatom, hogy gyakran még az idősebb kollégák sincsenek tisztában, az erdei iskola fogalmával, szervezési lépéseivel, a benne rejlő tehetség-felismerési, közösségfejlesztési lehetőségekkel. Ezzel az írással kívánok segítséget nyújtani a téma iránt fogékony pedagógusoknak.

Kulcsszavak: erdei iskola; erdei iskola szervezése; módszerek; megoldási javaslatok; tanulószervezési forma; komplex módszer, tapasztalati tanulás, élménypedagógia, érzékenyítés, tanmenet minta, szervezési segédlet.

---

1. Bevezető

Az erdei iskolázás módszere (több más módszerhez hasonlóan, de talán a legkomplexebb módon) kínál alternatívákat a tanulási, magatartási nehézségekkel küzdő és tehetséges

gyerekek oktatásához egyaránt. Ezért fontos ismernünk a benne rejlő lehetőségeket. Ebben a cikkben először, mint önálló ismeretszerzést ösztönző, komplex tanulásszervezési módot vizsgálom, majd konkrétan az erdei iskola módszer szervezése, megvalósítása során felmerülő kérdésekre igyekszem válaszokat, alternatív megoldásokat találni. A tanulmányban az erdei iskola módszer alatt többnyire, az erdei óvodát is értem, külön jelölés nélkül, ahol ez értelmezhető.

Az erdei iskola megvalósítását az előkészítés, megvalósítás, feldolgozás hármasságszerűsége jellemzi (1. ábra). Abból, hogy az erdei iskola megvalósítása nem csupán a néhány napos középső fázisból áll, egyenesen következik, hogy nem lehet a csoportot egy programvezetőre bízni. Elengedhetetlen az osztályt tanító pedagógus(ok) jelenléte, közreműködése, előzetes egyeztetés a szakmai programokról, hogy azok a tantervi célokat szolgálják. Illetve a megszerzett ismeretekre, készségekre akár több éven át építhetünk oktatói munkánk során.

1. ábra Az erdei iskola megvalósításának hármasságszerűsége (saját szerkesztés)

A tanulmány további fejezeteiben e három lépés megvalósításához kívánok részletes segítséget nyújtani.

2. Felkészülés az erdei iskolára

Van egy jó módszer, kipróbált eljárás, valósítsuk meg mi is ezt az iskolánkban! Tudjuk, ez nem így működik. Ahogy régen mások voltak a gyerekek, ugyanúgy Mátészalkán nem úgy működik egy projekt, fejlesztés, mint Jászkarajenőn. Ennek rengeteg oka van. Először is

minden fejlesztést, jó gyakorlatot, de még az egyszerű feladatok többségét is adaptálni kell a helyszínhez, tanulócsoporthoz, társadalmi környezethez, stb.

1. táblázat SWOT analízis

	<i>Pozitív</i>	<i>Negatív</i>
<i>Belső</i>	<p>Erősségek - Strengths</p> <ul style="list-style-type: none"> • közösségszervezés ⇒ együttműködés, munkamegosztás, alkalmazkodás fejlesztése • idő tanítványaink megismerésére • jó levegő, egészséges környezet • mindennapos testmozgás • egyének rejtett értékeinek, képességeinek felfedezése • fenntartható, ökológikus életmód kipróbálása • hagyományok, népi kultúra megismerése • tanultak alkalmazása a gyakorlatban ⇒ használható tudás • módszerek sokszínűsége (projekt, tapasztalati tanulás, játék, csoportmunka, stb.) • munkára, önállóságra szoktatás • komplex tartalmak • önálló ismeretszerzés képessége • rendszerben gondolkodás új ismeretségek, kapcsolatok • jó példák • pedagógusok együttműködése ⇒ tantárgyi koncentráció ⇒ kollégák munkájára építés, együttműködés • közeli helyszín választása • közös főzés 	<p>Gyengeségek - Weaknesses</p> <ul style="list-style-type: none"> • egységes szabályozás hiánya • felkészített pedagógusok hiánya • módszertani kultúra hiánya • a program, szabadidő rosszul szervezett • anyagi korlátok, támogatás hiánya • túlmunka nincs megfizetve, elismerve • személyi feltételek hiánya • szülők tájékozatlansága • fogalom félreértelmezése • iskolavezetés, kollégák tájékozatlansága • kényelmesség • időhiány • hitelesség hiánya • szolgáltatók, módszertani ismereteinek hiánya
<i>Külső</i>	<p>Lehetőségek - Opportunities</p> <ul style="list-style-type: none"> • pályázati lehetőségek • ingyenes étkezés átcsoportosíthatósága • határon túli kirándulások, Erzsébet program kihasználása • pozitív gondolkodás, média • tanító, tanárképző intézetek közelsége • középiskolás közösségi szolgálat 	<p>Veszélyek - Threats</p> <ul style="list-style-type: none"> • esélyegyenlőségi feltételek nem adottak • fenntartói támogatás hiánya • ellentétes érdekcsoportok • szolgáltatói feladatok rosszul értelmezése

Milyen összetevők azok, amiktől jól működő erdei iskola programot tudunk megvalósítani?

Első lépés a helyzetelemzés. Vizsgáljuk meg az erdei iskola megvalósítását befolyásoló külső tényezőket: az Unió elvárásokat, hazai oktatáspolitikai dokumentumait (köznevelési törvény, NAT, egyéb szabályozás), a fenntartó törekvéseit. Végezzünk adatgyűjtést az Interneten hasonló projektek megvalósításáról, hospitáljunk más intézményekben. Mérjük fel a diákok, szülők igényeit.

Ezt követi a belső környezet, az intézményi adottságok felmérése. Ennek egyik bevált módszere a SWOT analízis, amely az 1. táblázat négy elemének angol megfelelőiből (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) kapta a nevét. A ránk vonatkozó, konkrét SWOT-analízis keretében felmérjük, hogy milyen humán erőforrások támogatják az erdei iskolázást: civil szervezetek, szülők, helyi közösség. Milyen infrastruktúra szükséges hozzá, ennek milyen alternatívái vannak: szálláshely, étkezés, utazás, programok. Végül a mozgósítható kapcsolataink számbavételét se hagyjuk ki! Ehhez a munkához az 1. táblázat csak fiktív példaként szolgál arra, hogy milyen tényezőket szükséges számba vennünk. Megtörténhet, hogy egyik-másik vonatkozásban nálunk nem ilyen egyértelmű a helyzet, sőt olyan is, hogy valamely szempont átkerül a Gyengeségekből az Erősségek közé (vagy éppen fordítva).

Alapvető lépés a célmeghatározás, amibe a tantestület valamennyi tagját jó bevonni. Ezen belül alkossunk általános célokat, mit szeretnénk elérni az erdei iskolázással. A tanulók jussanak el lakóhelyüktől különböző helyszínre, teremtsenek új kapcsolatokat a helyiekkel, lássák a tanultak gyakorlati hasznát, stb. Az erdei iskola nem csak természetismeret. Eldönthetjük, hogy mely tudomány köré szervezzük. Tehetjük ezt kerettörténetek megalkotásával történelemhez (pl. török családok vagyunk Baranyában), nyelvekhez (német, horvát, angol turisták vagytok Magyarhertelenden), vagy az informatikához (kutató, dokumentáló, felmérő csoportok alakítása) kapcsolva. Meghatározhatjuk, hogy mely osztályok vesznek részt a programban, állandó helyszínre megyünk, vagy az osztály és a tanárok választanak. Továbbá az anyagrészt is kijelölhetjük, hogy minden évben ugyanazt dolgozzuk fel, vagy változó témák lesznek.

A célok ismertetésben a fejlesztési területeket is meghatározzuk. Például: szemléletváltás, módszertani megújulás, közösségben gondolkodás.

Csak ezután következhet a konkrét feladatok meghatározása, azokhoz a felelősök, megvalósító csoportok kialakítása pl. módszertani csoport, kommunikációs csoport. A legfontosabb a határidők, és hatáskörök kijelölése, ha ezt nem pontosan tesszük, és nem

tartjuk magunkat következetesen hozzájuk, az egész innovációnk veszélybe kerül. Mindenkinek tudni kell pontosan, miért felel.

Az erdei iskola bevezetése előtt már jó, ha van egy jövőképünk, milyen eredményekre számítunk (jobban működő közösségek, tartósabb, alkalmazható tudás, tanulók, pedagógusok motiváltsága, stb.), illetve milyen hatást vált majd ki a rendszerben (pl. szülők érdeklődése, nagyobb támogatása, fenntartható életforma bevezetése, stb.). Mindezek az intézmény pedagógiai programjában is rögzíthetők/rögzítendőek. A 2. táblázatban (1. sz. melléklet) egy példával kitöltött modultervet találhatunk a konkrétumok szemléltetésére. Az erdei iskola előkészítése ehhez hasonló modulterv összeállításával zárul.

3. Az erdei iskola összetevői

A sikeres erdei iskola programnak több összetevője van:

- a megfelelően felkészített *pedagógus*
- a tanulók igényeihez (előzetes tudás, személyes kompetenciák, stb.) igazodó program (*tananyag*), *mely* nem egy hétre korlátozódik. (*az iskolában előkészített és feldolgozott*)
- az erdei iskola színhelyéül szolgáló objektum, *infrastruktúra* (étkezés, utazás, stb.)
- és nem utolsó sorban a *fenntartói, kormányzati támogatás, szabályozás* megteremtése.

3.1. A pedagógus, mint szakember

Mindenképpen a személyi feltételekkel, a humán erőforrás fejlesztésével kell kezdeni az újítások bevezetését. Hiszen, amennyiben a tantestület nem **motivált, elkötelezett** az innováció, adott esetben erdei iskolázás iránt, hiába van meg minden egyéb feltétel, a megvalósítás vagy nem jön létre, vagy teljes kudarc lesz.

De nem elég a motiváció, fontos, hogy megfelelően felkészült, képzett pedagógus szervezze, vezesse.

Felkészültnek kell lennie az egyhetes (3 napos) program minden várható és kiszámíthatatlan helyzeteinek megoldására. Gondolok itt az esőprogramokra, az áramszünetre, betegsége, vagy akár egy katasztrófálsan szélsőséges időjárásra, amikor döntenie kell a program megszakításáról, a tanulók biztonságos hazajutásáról, stb.

Széleskörű **tájékoztatottsággal** is kell rendelkeznie a helyszínnel, szokásokkal, hagyományokkal, orvosi ellátással, helyi termelőkkel, stb. kapcsolatosan. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy mindent tudnia kell, de azt igen, hogy kihez fordulhat segítségért, hol tudja beszerezni a szükséges információkat.

Az **együttműködésre** nem csak a diákoknak van szüksége az együttes munkánál, hanem a pedagógusnak is. Azon túl, hogy a hét tanmenetét, részletes tervezését az osztályban tanító szaktanárokkal közösen szükséges összeállítani, együtt kell működnie a szülőkkal, program szolgáltatókkal, helyi mesterekkel, az élelmezést biztosítóval, stb.

Fontos a szakember, a helyi speciális ismereteket leghatékonyabban egy helyi szakembertől, erdei iskola oktatótól sajátíthatják el a diákok. Jó, ha az ő általa tartott foglalkozások módszertana is hasonló az erdei iskolás módszerekhez.

Ne felejtjük el, hogy a **pedagógus is szakember**. Lehet, hogy a csillagképeket nem ismeri úgy, mint egy csillagász, és nem szólít nevén minden virágot, mint egy botanikus, de pedagógiailag ő a szakember, még akkor is, ha az erdei iskola oktatónak is van pedagógus képzése. Hiszen ő ismeri a gyerekcsoportot, tudja, a korosztálynak megfelelő módszertant, esetleg, mint gyógypedagógus ismeri a rábizott diákok nehézségeit, szociális háttérét, előzetes ismereteiket. Gyakran a szakvezetések alatt nem azért rendetlenkednek a gyerekek, mert „rosszak”, lehet, hogy nem értik a szaknyelv fogalmait, nem hallják az előadást, vagy esetleg egy – egy utasítást többször kell elmondanunk, mert munkamemóriájuk fejlesztésre szorul. Ezeket a pedagógus tudja jól kezelni. Természetesen a közösségfejlesztés is az ő feladata, ami az erdei iskola egyik fő eleme.

3.2. A pedagógusok képzése, felkészülése

3.2.1. Tanárképzés, továbbképzés

A tanárképzésben egyre több helyen megjelennek a komplex iskolán kívüli tanítási lehetőségekre felkészítő kurzusok, de sajnos ez még nem általános. Az erdei iskola, mint módszer egyetlen tantárgyhoz sem köthető, így az osztályfőnökségre felkészítéssel együtt minden tanár szakos hallgató tárgyai között szerepelni kellene felsőfokú tanulmányai során egy minimum ½ éves kurzusnak, melyhez bentlakásos gyakorlat is társul.

A saját élmény alapú képzés, továbbképzés az, mely által a pedagógus megtapasztalhatja, hogy a diákoknak milyen élményt nyújt ez a tanulásszervezési mód. Milyen lehetőségei vannak a másik megismerésének, elfogadásának, a közös cselekvésnek.

Az erdei iskola sajátossága még, hogy nem a tudáson van a hangsúly. A megismerés az érzékekből indul, a gyerekek a misztikustól haladnak a tudomány felé, és ezt teljesítik ki a művészi értékek hozzáadásával. Így lesz kerek a világ! Ez indokolja a gyakorlatot. Érzéseket lehet elmagyarázni, de megérteni nem lehet, csak megtapasztalni!

Sokszor lázadunk a kötelező képzések ellen. Ez jogos, amennyiben annak tartalmát, témáját nem választhatjuk meg, vagy arról szólnak, amit már régen csinálunk, illetve csak elméleti jelentősége van. Azonban a tudásunk rendszeres megújítása, tapasztalatcserék kollégákkal folyamatosan szükségesek. Ahogy a mondás szól, a "Jó pap holtig tanul!" (nem különben az orvos és a tanár), de sorolhatnám tovább. Aki igényes a munkájára, szereti a mesterségét, azt nem kell küldeni, hogy tanuljon, inkább visszafogni. Jó lenne támogatni, finanszírozni a részvételt a tapasztalatcseréken, konferenciákon, képzéseken. A 32 óra terhére (amennyiben ez marad) megállapítható lenne egy továbbképzési keret, melyet a pedagógus konferencián, tréningeken, műhelymunkákon, stb. teljesíthetne, például félévente 10 óra. Így a vezető a testületnek kialakíthatná a képzési tervét évente úgy, hogy a kollégákat érdeklődésük, feladatkörük szerint küldené, engedné el a továbbképzésekre, előadásokra. Ezek hasznát a testület egésze kamatoztathatja, ha megosztjuk belső tréningeken, hospitálásokon keresztül.

3.2.2. Munkacsoportok

Ezt tovább erősíthetik a kialakított munkacsoportok. Itt is több lehetőség adott a testület és a rendszer függvényében, melyben az intézmény működik.

A kollégák között mindenképpen szükséges egy munkacsoport, akik az erdei iskolázó osztályokban tanítanak, hiszen az erdei iskola helyszínén nemcsak egy tantárgy tanítási tartalmát dolgozzuk fel. Az erdei iskola egyhetes tanmentének tartalmazni kell az összes tárgyhöz kapcsolódó tudáselemet, sőt az előkészítés során a tanórai kereteket is felhasználjuk, csakúgy, mint ahogy a feldolgozás egy része is a tanítási órákon történik. Ezért fontos tudni minden szaktanárnak, hogy mit és hogyan fognak megismerni a diákok az erdei iskola helyszínén.

A munkacsoport, ha megoldható jó, ha terepi szemlét is tart. Több éves tapasztalatom, hogy a helyszín bejárása közben még rengeteg dolog tűnik a szemünkbe, amit vagy tartalmilag, vagy módszertanilag beépíthetünk a tanmenetünkbe, foglalkozási terveinkbe.

Mivel ez a munkacsoport évről évre változhat összetételében, (nem ugyanaz az osztály erdei iskolázik minden évben, a szaktanárok sem biztosan ugyanazok) alakíthatunk egy erdei iskola

fejlesztő csoportot, akik a tapasztalatokat feldolgozzák, és a következő évben azok tükrében javasolnak változtatásokat, esetleg figyelhetik, összegyűjthetik az ilyen irányú jogszabályi változásokat, rendelkezéseket, jó gyakorlatokat megjelenő pályázati és egyéb lehetőségeket. Ha van kompetens kolléga a testületben, akkor pályázati csoportot is alakíthatunk, akik a forrásteremtésben segítenek.

Sok évvel ezelőtt a kistérség iskoláiból álló szakmai munkaközösségek munkájában is részt vettem. Nagyon jó lehetőség volt ez arra, hogy tapasztalatokat, módszertani ismereteket cseréljünk, vetélkedőket, helyi ismereteket feldolgozó feladatokat, stb. állítsunk össze.

Mára ezek a munkaközösségek felbomlottak, egy városon belüli más-más fenntartó, távolság, stb. miatt. Hasznosnak tartanám az újjáélesztésüket, amihez szintén nem kell felső utasítás, szabályozás, csak jó kapcsolat és tartalmas program, feladatok.

Az erdei iskolázás vonatkozásában közösen létrehozható adatbázisokat kezelhetnék, időközönként személyes tréningek, közös hospitálások, terepbejárások segíthetnék a megfelelő helyszín megtalálását, esetleg egy területi ajánlás elkészítését a minőségi szállás lehetőségekről, tartalmas programajánlatokról. Ezt a munkacsoportok rendszeres visszajelzések fogadásával naprakészen tudnák közvetíteni a térség iskolái és más vidékről hozzánk látogató erdei iskolázók felé. A munkacsoport minden évben szervezhet tanulmányutat is, ahol több potenciális erdei iskola helyszínt meglátogat, és ezeket tudja ajánlani a térségileg, vagy fenntartó szerint közös iskolák számára, annak megfelelően, hogy a munkacsoport térségi, vagy fenntartói keretek között működik. Néhány módszertani ajánlással is segíthetné az erdei iskola pedagógiai tervezését. De a területileg közeli, sőt távolabbi munkacsoportok között is létrejöhet kapcsolat, együtt gondolkodás. Az Internet világában ez nem megoldhatatlan.

3.2.3. Egymástól tanulás – hospitálás, mentorálás (iskolán belül, iskolák között)

A mentorállási rendszer egyik eleme lehet a hospitálások megszervezése. Iskolán belül is mindenütt találunk olyan kollégát, aki ha nem is erdei iskolát, de tábort, országjárást, már szervezett, vezetett. Az első erdei iskola szervezése előtt mindenképpen gyűjtsük magunk köré ezeket az embereket, és írjuk össze tapasztalataikat. A program nemcsak módszertani felkészültséget, de szervezési készségeket is megkíván tőlünk.

A pályakezdő kollégák mentorállása ezen a téren is elengedhetetlen, de nagy segítség a külső tapasztalat-megosztás is. Ehhez szintén a hatékony intézményközi kommunikáció, adatbázisok létrehozása szükséges, melyről fentebb már esett szó.

3.3. *Tananyag*

A cselekvés alapú komplex ismertszerzést biztosító tanulási/tanítási lehetőségek hatékony alkalmazás érdekében feltétlenül figyeljünk a következőkre:

Legfontosabb feladatunk már a tervezés előtt a diákok megismerése, hiszen a feladatokat, programot az ő személyiségbeli összetevőik érdeklődésük, stb. határozzák meg. Ezáltal tudunk olyan módszert választani, feladatokat összeállítani, melyek differenciáltan teszik lehetővé az ismeretek elsajátítását. képességeik fejlesztését.

Törekedjünk minden esetben a gazdag tapasztalatszerzési lehetőségek biztosítására!

Többféle gondolkodásmód létezik, a diákoknak lehetőséget kell teremteni, hogy többféle úton jussanak el a megoldásig. Ehhez változatos módszer-együttes használata szükséges.

Hogy érezzék, az életnek tanulnak, valós problémákat, életszerű helyzetek megoldását célozzuk meg.

3.3.1. A szervezés folyamata

Mint minden tanítási, nevelési folyamat az erdei iskola szervezése is a **cél** meghatározásával kezdődik. Kiválasztjuk, munkacsoport megbeszélésen eldöntjük, hogy milyen fő témakör köré csoportosítjuk a feladatokat. Ennek megfelelően kijelöljük a tantárgyi tartalmakat.

Előkészítés

A **célok meghatározása** után fontos a **feladatok azonosítása** is, illetve elengedhetetlen a **célcsoport igényeihez** igazítani az erdei iskolás programtervet. Előzetes tudásuk (tárgyi, eszközhasználati); szociális helyzetük (verbális megértés); kezdeményezőkézség, kommunikáció szintje); tárgyi felszerelésük (telefon, Internet rendelkezésre áll-e); érdeklődési területek ismerete a differenciált, személyre szabott munkához; munka memória ismerete és természetesen az életkorból adódó igények. Például egy óvodás csoportnál a délutáni alvás – pihenés lehetőségét is biztosítanunk kell.

Az együttműködés az előkészítés során elengedhetetlen. Minden tantárgy tekintetében felmérjük, az előzetes ismereteket, egyeztetjük, hogy milyen feladatokkal készülnek a diákok

a tanév során. Jó előre megtanítani az alkalmazni kívánt munkaformákat, és az iskolai munka során begyakorolni, így gördülékenyebb lesz a program, több idő jut a szakmai munkára.

Egyeztetnünk kell a tantervi és a helyi specialitásokhoz igazodó tantárgyi tartalmakat, a feldolgozásuk során alkalmazandó tanulás szervezési formákat, az érzékenyítés feladatait.

Jó, ha van lehetőségünk a helyszíni terepszemlére, esetleg több kollégával közösen, akár olyannal is, aki az erdei iskolába nem fog eljönni, de a helyszínhez kapcsolódó ismeretszerzést segítő feladatok összeállításában részt vesz (riport kérdései, útvonaltervezés, kerettörténet kitalálása).

Előzetesen, akár diákokkal, szülőkkel közösen elkészíthetjük a szükséges eszközök egy részét. (ökojátékok, tapintódoboz, gyűjtő kosárcák, stb.)

Az erdei iskola program akkor éri el leginkább a célját, ha jól előkészített. A gyerekek a tanév során folyamatosan készülnek rá minden tantárgy vonatkozásában. Útvonaltervezés, előzetes információgyűjtés, terület tájszavainak összegyűjtése, szómagyarázat készítése, néphagyományok építészeti stílusjegyek, stb. megismerése.

A szervezés komoly feladat. Mégis úgy gondolom, a leghatékonyabb erdei iskolákat a pedagógusok szervezik. Természetesen kérhetünk segítséget, főképp, ha távolabbi úticélunk van. Egy korábbi felmérés is azt mutatta, hogy a helyszín kiválasztását, a feladatok összeállítását segítené egy adatbázis, ahová az erdei iskolázók feltölthetnék tapasztalataikat, így több ismerettel rendelkezve, kevesebb váratlan helyzetre kellene felkészülnie a csoport vezetőjének. Pl. Milyen eszközöket vigyünk magunkkal, mi az, ami ott is elérhető számunkra? Van-e a közelben orvosi ellátás? Szükséges-e egy járműnek rendelkezésre állnia a beszerzésekhez, esetleges orvoshoz jutáshoz, vagy gyalogosan minden jól elérhető?

A helyszínen elérhető szakemberek, programok információit is jó beszereznünk. Gondolnunk kell egyedi helyzetekre is, ha valakinek haza kell jutnia a csoport indulása előtt, stb.

Megvalósítás

A leggyakoribb tévhit ezzel a módszerrel kapcsolatosan, hogy: „az erdei iskolában természetismereti tartalmak megismerése folyik”. Ahogy már erről volt szó, ez igaz, de hiányzik egy szó: IS. Valójában minden tantárgy korosztálynak megfelelő tartalmi feldolgozásra kerülnek. A már említett felméréshez kapcsolódó tréningeken elhangzott az a kétely, hogy egy idegennyelvi, zenei, vagy matematikai tartalom erdei iskolás feldolgozása nem erőltetett-e? Volt, aki azt mondta, hogy a gyerekekkel a matek háziójukat szokták

esténként az erdei iskolában megírtni. (!) Egy felkészült, képzett pedagógus biztosan nem így csinálja!

Néhány lehetőség a tantárgyi tartalmak feldolgozására:

A történelmi ismertekhez kapcsolódó tartalmak a helytörténeti kiállítások feldolgozása (Máré vár meghódítása feladatlappal – lovagvár jellemzői, élet a középkorban); a helyi idősemberek elbeszélései; Szent László pénze, füve; helyi mondák feldolgozása.)

Magyar nyelv és irodalom területéhez kapcsolódva csoportalakításnál a madárnevek szótagszámát használjuk, vagy j-s, ly-os élőlényneveket csoportosítunk a vízparton. Mindenki mond egy j hangot tartalmazó növényt, állatot és a vitorlával szimbolizált hajóra, vagy az uszálykabinnal jelzett uszályra száll vele. Irodalmi felkészültséget igényel a falukutatás riport kérdéseinek összeállítása is a tanulóktól. Ide sorolandó a Haikuk, tematizált versek, mondókák írása is.

Az informatikai területhez tartozik az internetes tartalmak kiválasztása, megosztása. Ez sokféle lehet az előkészítés során az útvonal tervezésétől, a helyszínről ismeretek gyűjtésén át, az időjárás előrejelzések kikereséséig, stb.

Az erdei iskolában útvonalakat jelölhetünk ki a jelnyelvet használva pl. morzejelekkel a harkály csoportnak, Braille-írással a vak vakondoknak, jelnyelvet használva a siket teknős csoportnak, vagy titkosírással adhatunk meg utasításokat, miként a történelmi háborúk idején. Számtalan applikációt tölthetünk le a diákokkal a telefonjukra fa-, növény-gombahatározáshoz, csillagvizsgálathoz, tájékozási ismeretekhez, stb. Megtaníthatjuk az alapból rendelkezésre álló alkalmazások használatát is: hangrögzítés, fotózás, videó készítése. Ha a térerő lehetővé teszi, az idegen nyelvű ismertető táblák tartalmának megismeréséhez az Internetes fordítót is használhatjuk, és ez már idegennyelvi ismeret is egyben.

A technika órák tananyagának beillesztése talán mindenki számára egyértelmű, termésképek készítése, vízi növények hajtogatása a papír megmunkáláshoz kapcsolódva, szövés, fonás, nádi hegedű készítése... Jól látható, hogy komplex ismertek kísérik végig életünket, a természetes anyagokból készített hangszerek technikai, zenei, néprajzi, matematikai (mérések) ismeretek felhasználásával készíthetők el. Elkészíthetjük tanulóinkkal közösen a megfigyelések, mérések eszközeit (csapadék-, szélmérő), a játékok, túrák egyéb kellékeit (ökobögre, fa halacskák a Horgászjátékhoz, zokni kukacok a gázló madarak versenyéhez).

Hasonlóan egy matematikai tartalom, mint például a körzőhasználat gyakorlása az erdei iskolában iránytű készítésével megvalósítva fizikai ismerteket (mágnesség, parafa fajsúlya), rajzoló készségeket, természetismereti tudást (égtájak) mozgósít. Szintén matematika a mérések elvégzése az erdőben a tájékozódás során. Aki használt már tájolót, tudja, hogy matematikai előismeretek szükségesek hozzá (szögek, arányok – térkép léptéke, távolságmérések). Az erdei mértékegységekkel is megismerkedhetünk (arasz, lépés, láb, stb.). Számos játék során számolnak a gyerekek pl. a Hernyó-lesen játék végén élő számegegyenest készítünk a győzelem megállapításához, a madárcsaládoknak a gyűjtött hernyókkal kapcsolatban is számításokat kell végezniük, (becslés, számlálás, összehasonlítás, mérgező – ehető aránya, szorzás, számolás negatív számokkal). Ez a játék mozgásos jellegével a testnevelés, természettudományos ismeretet alkalmazva a természetismereti, a színek használatával a vizuális kultúra és a már említett matematikai területekhez egyaránt kapcsolódik. Mérés, mértékváltás, arányok használata nélkül a közös főzés sem megy, ami egyébként az egyik legkomplexebb módon mutatja meg az elméleti ismeretek gyakorlati használatát. Gondoljunk csak a kémiai és fizikai folyamatokra, amikkel az ételek elkészülnek, az informatikára és a szövegértésre a receptek megtalálásban és értelmezésében, vagy a hon- és népismeretre, amikor helyi, hagyományos ételeket kóstolunk.

A további művészeti lehetőségeket (épületek stílusjegyei, növényrajzok, kézműveskedés helyi kézművesek bevonásával, helyi népdalok, dalok növényekről, állatokról, stb.) nem részletezem, mert úgy gondolom, az eddig ismerttetett lehetőségek olvasása során mindenkinek beindult a fantáziája, legalább a saját műveltségterületéhez kapcsolódva.

A fizikai, kémiai tartalmak bevonása egyértelmű, akár az erdei tornapálya fizikai törvényszerűségeken alapuló eszközeinek kipróbálása közben, vagy a talaj-, vízvizsgálatok során. A hangyasavval az erdő szélén is végezhetünk egyszerű kísérletet különösebb eszközigény nélkül. Csak egy lila, kék virág (pl. veronika – mint indikátor) és egy kis mérges hangya szükséges hozzá. Természetesen a szabadidőben is tanulunk. Fenolftalein háborúban a kémhatások, indikátorok mindenki fejébe automatikusan vésődnek be, miközben tokától bokáig vizesek lehetünk egy tikkasztó október eleji, vagy május végi napon.

Talán az idegennyelvi tartalmakra kérdeznek rá leggyakrabban a segítséget kérő kollégák. A tájékoztató táblák fordítási lehetősége mellett, Magyarország minden területén élnek nemzetiségek, akiknek a tájszavait megismerhetjük, de a területre érkező külföldi turistáknak is készíthetünk programajánlót, vagy interjút készíthetünk velük az élményeikről.

Számtalan lehetőség adódik még a korosztály és a tantervi tartalom függvényében, csak az a fontos, hogy a feldolgozás mindig játékos, életszerű, soha sem erőltetett legyen.

Az erdei iskola az ismeretszerzésen túl az együttműködés, a közösségfejlesztés fontos helyszíne. Az érzékelés, az érzelmek megélése fontos aspektusa. Ehhez néhány jól használható feladat, vázlatosan: csoportalakítás madárhangokkal, állati ugróiskola, Mi lennél, ha állat lennél? Mi van a kezében? Esővarázslás, Béka kórus, esti mese (fákról, Vuk, stb.), Tücsök párválasztás, hangyaszag-ösvény, stb. Ezekről a fejlesztő, érzékenyítő játékokról bővebb információ található az irodalom jegyzék műveiben.

Az egyéniségek felismerése, kezelése

Az egyhetes kötetlenebb forma lehetővé teszi, hogy az egyéni adottságokat felismerjük, a megismerés és a közösség szolgálatába állítsuk.

A diákok speciális tudását használjuk fel a munkaszervezés során. pl. A házimunkában ügyes lányok megmutathatják, milyen remekül tudnak dagasztani, ha van, aki valamilyen sportban jeleskedik, pl. íjászkodik, tudását felhasználva a forgószínpados csoportmunka egyik állomásán, megtaníthatja a többieknek a mondában szereplő Szent László fűvét a kifüggesztett táblán eltalálni.

Teret engedhetünk a gyerekek kísérletező kedvének, kreativitásának. Minél kevésbé határozzuk meg egy feladat részleteit, annál változatosabb, kreatívabb megoldások szülehetnek, illetve annál nagyobb valószínűséggel sikerül felfedeznünk egyéni tehetségeket.

Tapasztalatok feldolgozása

Az erdei iskola nem ér véget a hazaérkezéssel. Fontos, hogy a gyűjtött mintákat megvizsgáljuk, feldolgozzuk, a gyűjteményeinket rendszerezzük. Élményeinket, tapasztalatainkat megosszuk az otthon maradottakkal (iskolatársak, szülők, kollégák) kiállításon, bemutatókon, vagy az iskolakert bővítésével.

Néhány példa erre?

- gyűjtött levelekből, termésekből, kőzetekből, stb. (lamináló, átlátszó tapéta, kis süvegek segítségével) memória játék készítése
- gyűjtött, megismert festőnövények telepítése az iskolakertbe (rajz, technika, kémia órákon felhasználhatjuk őket)

- gubacstinta készítése (technika, rajz, hon és népismeret órához kapcsolódva)
- madárhangok, neszek, erdei hangok gyűjtése, - csengőhang az iskolában, hangszerkészítőkkel dallam, zene generálása
- függő fedelek (állatok rajza, nyoma, amit találunk, sajtodobozban, felfűzve – tápláléklánc készítése
- hangszerek az erdőből (zenélés gyűjtött dolgokkal, amit a természet elengedett) fű, mákgubó, kukoricacső, bot, stb.
- gyógynövény gyűjtés, telepítése az iskolai fűszerkertbe, feldolgozásuk (szárítás) felhasználásuk a téli hónapokban (gyógytea készítése technika, osztályfőnöki, vagy természetismeret órákon)

Ha egy erdei iskola véget ér, mint minden megvalósított tevékenységnél, itt is hasznos a visszacsatolás. A tantestület vagy az erdei iskola szervezésével foglalkozó munkacsoport értékeli az eredményeket. Ennek tükrében látjuk, hogy mi az, ami nehézséget okozott, mi működött jól. A tapasztalatok tükrében kezdjük el a következő program szervezését.

3.4. A szükséges infrastruktúra költségei

A már említett felmérésünk tapasztalata szerint, az intézmények közel fele anyagi gondok miatt nem szervez erdei iskolát. Az erdei iskola szervezése, mint az innováció általában is, nem elsősorban anyagi kérdés. Tagadhatatlan, hogy több anyagi vonzata van, mint a hagyományos tanulásszervezésnek, ám jól átgondolt átcsoportosításokkal, szervezéssel; külső kapcsolatok bevonásával ez lényegesen csökkenthető.

Külön kell választani a tanulók szállás, étkezés, utazás költségeinek finanszírozását a programtól, mert a törvény, jogszabályok szerint, a tanórai foglalkozások ingyenességét kell biztosítani. Az étkezést, utazást, stb. nem kell az iskolának állni, más alkalmakkor sem, (iskolafogászat, úszásoktatás, stb.).

3.4.1. Költséghatékony szállási, étkezési, utazási megoldások:

Ha közel van az erdei iskola helyszíne, a szállító az iskolában befizetett étkezést a helyszínre szállíthatja. Közele erdei iskola helyszín gyalog vagy menetrendszerinti járással pár száz forintból megközelíthető. Jó lenne, az utazási kedvezmények bővítése, kialakítása a jelentősebb múzeumlátogatások támogatásához hasonlóan az erdei iskola vonatkozásában is.

Mint ahogy az erdei iskola előre tervezett, az adott hétre a szerződött iskolai étkezés le is mondható, helyette az iskola a helyi szolgáltatónak fizetheti ki étkezésenként kb. ugyanazt az összeget. Így a szülőt csak a többi étkezés miatt felmerülő különbözet terheli. (Ami máskülönben az otthoni étkezésnél is felmerül.) Önállóan gazdálkodó intézményeknél ennek akadálya nincs, de a tankerületi központok is hozzá szoktak járulni a módosításhoz. A vacsorák és a reggelik alapanyagához a szülők házi ízekkel hozzájárulhatnak (lekvár, kolbász, zöldségek a kiskertből). Az a tapasztalat, hogy ezt még a nehezebb anyagi körülmények közt élő családok is meg tudják oldani, sőt mennyiségi korlátokat kell meghatároznunk, hogy ne kelljen kidobnunk a felesleget.

A szállás kiválasztása fontos szakmai és anyagi szempontból is. Erdei iskola helyszínnek nem szükséges 2-3 ágyas szállást választani. Az olcsóbb, kevésbé komfortos szállások jobban szolgálják a közösségépítést. Egy másik iskola kollégiumában, tornatermében is megalhatunk, kölcsönös cserekapcsolattal, vagy ha az érettségi szünetre esik az erdei iskola időpontja. De az eleve erdei iskolaként üzemelő bázisok mellett, a kulcsos házak, zárandokszállások, régi plébánia épületek is kínálnak olcsó szálláslehetőségeket.

3.4.2. Megoldási lehetőségek a szakmai programok költségeinek fedezésére, kiváltására

Aktuális pályázatok segítségével, iskolai alapítvány támogatásával, adventi vásár rendezésével, jótékonyági bál szervezésével megoldhatjuk, kiegészíthetjük a költségvetést. Ezen felül költséghatékony. ha a helyi kézművesek, önkormányzatok, nemzeti parkok, természetvédelmi őr, ingyenes programjait feltérképezve ezeket vesszük igénybe az erdei iskola hetében.

Akár a helyi iskola, művelődési intézmény dolgozóját is meg kérhetjük a település feldolgozásához szükséges ismeretek megosztására. Kialakíthatunk egy kölcsönös kapcsolatot az intézmények között. Középiskolák esetében ez akár a szállásra is vonatkozhat, így csökkentve a költségeket. Ebben az esetben a két intézmény erdei iskoláját össze kell hangolnunk, a szabad szálláshelyek megoldásához.

Diákok (általános iskolás, és középiskolás önkéntesek is) segíthetik a programok szervezését, lebonyolítását. Főiskolai hallgatók gyakorlatának is lehet része egy ilyen feladat.

Az erdei iskolázás támogatásához szükséges fenntartói többlet ráfordítások vizsgálatánál a pedagógusok túlmunkájának kompenzálását (órakedvezmény, túlmunkadíj), illetve a szakmai

programok költségeit kell számolni. Az étkezés, utazás, stb. vagy egyébként is fizetendő, vagy átcsoportosítással hasonló költségből megoldható, mint az iskolában. A szállásköltséget úgy kell kialakítani, hogy ne jelentsen aránytalan terhet a szülőknek hasonlóan az úszásoktatás, sportoktatás, egyéb felszerelések költségeihez.

3.5. *Fenntartói, kormányzati támogatás, szabályozás*

3.5.1. Pedagógusok felkészülése, juttatásai

A pedagógusok felkészítése a már említett továbbképzéseken oldható meg, ennek azonban anyagi és idő vonzata egyaránt van. Amennyiben ezeket az intézmény pályázati vagy egyéb forrásból nem tudja megoldani, hospitálások, belső tapasztalatcserék és a mentorállás segíthet a megoldásban.

A felmerülő helyettesítési, túlóráköltségek, ha a pedagógiai programban rögzített a program, a fenntartó által finanszírozott. Azonban sokszor épp emiatt a kötelezettség miatt a fenntartó nem járul hozzá, hogy az erdei iskola kötelező elem legyen az intézmény pedagógiai programjában.

Ha nem kerül bele a pedagógiai programba, a pedagógusok juttatásaira, a program fenntartására nincs garancia, a pedagógus nem kötelezhető rá, a rendelkezés ugyanis így fogalmaz:

Pedagógus kötelességei: a pedagógiai programban és az SZMSZ-ben előírt valamennyi pedagógiai és adminisztratív feladatait maradéktalanul teljesítse. (Közoktatási törvény 2011)

Az oktatási intézmények központosításától várt állami elismerés, támogatás elmaradt. Hiába állami fenntartásúak iskoláink, oktatási intézményeink a változás csupán annyi, hogy elméletben minden intézmény viheti erdei iskolába tanítványait, a törvény szerint az erre esedékes túlmunkát ki kell fizetni, viszont a gyakorlat az, hogy most az önkormányzati fenntartó helyett az állami fenntartó, működtető központ húzatja ki az erdei iskolát a pedagógiai programból, hogy ne kelljen többletköltséggel számolni.

Mindezek ellenére, sok intézményben így is, megoldható az erdei iskolázás. Ez ügyben személyesen egyeztettem a Tankerületek budapesti központjának képviselőjével. Még hivatalos állásfoglalás nem érkezett meg, de minthogy a törvény szerint a fenntartónak csak a pedagógus bérek tekintetében van anyagi kötelezettsége, ha ez kiküszöbölhető, nincs akadálya a fenntartói hozzájárulásnak. Megoldható lenne például az osztályfőnöki órakedvezmény növelésével, ha az erdei iskolázó osztályfőnök, osztályfőnök-helyettes heti +2 óra

kedvezményt kapna a teljes tanév során. Ezt a 72 órát a kolléga az erdei iskolában illetve a hozzá kapcsolódó szervezés többletmunkájával teljesíti.

3.5.2. Az iskolai dokumentumok, működési kérdések

Az első és legfontosabb feladatunk, határozzuk meg az intézmény céljait.

A SIKER = SPECIALIZÁCIÓ + SZABÁLYOZOTTSÁG (Bakacsi; 2004)

Vannak azonban az e képlet megvalósítását keretek között tartó feltételek. A köznevelési törvény és a NAT az, melyet egy intézmény sem hagyhat figyelmen kívül. Ezek alapján az iskola saját helyi tantervét már a kollégákkal közösen alakíthatjuk ki. Az erdei iskola tartalmi elemeit a tervezés során keresttantervek alapján lehet beilleszteni az aktuális tanmenetekbe, minden tantárgynál.

Optimális esetben az erdei iskola szervezése a pedagógiai programban szabályozott módon történik. Ebben az esetben a törvény mindenben támogatja, a fenntartó finanszírozza, és a pedagógusok is megkapják a többletmunkájukért járó juttatásaikat. De, ez többnyire nem így működik. Tehát induljunk ki abból, hogy nem mindenhol lehet a pedagógiai program kötelező részében szerepeltetni ezt a tanulásszervezési módot.

A pedagógiai programban nem csak kötelező jelleggel, hanem lehetőségként is szerepelhet az erdei iskolázás, azzal a feltétellel, hogy abban az esetben kerül rá sor, ha van rá anyagi fedezet, illetve ha azt a szülők igénylik és a szükséges költségeket – vagy azok egy részét – felvállalják.

A pedagógiai programban következőket jó rögzíteni:

- Az erdei iskolában résztvevő évfolyamok meghatározását.
- Szakmai munkacsoport felállítását a program előkészítése, összeállítása, megvalósítása, valamint visszacsatolása érdekében.
- A feladatköröket, pontos feladat meghatározásokat, az azokhoz tartozó felelősségek megjelölésével, esetleges a kidolgozott eljárásrendekkel.
- A pedagógiai célok kijelölését: ismeretbővítés, képességfejlesztés, önkifejezési, közösségformálási területek meghatározása.
- A pedagógiai célok megvalósítását biztosító szolgáltatói kör, civilszervezetek és egyesületek megnevezését, az önkéntes munkába bevont középiskolák megjelölését.
- A környezetjobbító tevékenység tervezését.
- A finanszírozás megvalósítását.

Ezt követően a helyi tantervben, éves tanmenetekben is jelöljük az erdei iskolában feldolgozandó anyagrészeket, állítsuk össze az erdei iskola kereszttantervét. A helyettesítések kiküszöbölésére, költségeinek megtakarítására több lehetőség adott az iskola méretének, profiljának, speciális helyzetének megfelelően. Néhány példa:

- Az erdei iskola ideje alatt a többi osztály számára ideiglenes órarendet alkalmazunk.
- A többi évfolyam részére projekthetet szervezünk, így hasonlóan komplex foglalkozásokat tartunk az iskolában is.
- Egyszerű helyettesítéssel, is megoldható, az erdei iskolázó osztály órája helyett ahhoz az osztályhoz megy be órára a felszabadult nevelő, ahol az erdei iskolázó kolléga tanítana.

Fel szokott még merülni, a napló vezetésének kérdése. Ez az alsó tagozatnál viszonylag egyszerű, hiszen az osztálytanító az erdei iskolás tanmenetet vezeti a naplóba. A felső tagozatban is megoldható így. Az erdei iskolás tananyag tartalomnak megfelelő órák beírásával, és emellé az erdei iskola programok bevezetésével. Vagy szintén beírjuk az órákat és a tananyag részhez azt írjuk, hogy erdei iskola a mellékelt erdei iskolás tanmenet szerint. A 3. táblázatban (2. sz. melléklet) példaként található egy 6. osztályos erdei iskola tanmenet. A nagyszámú részlet értelemszerűen helyettesítendő a tervezett erdei iskola tartalmi elemeivel.

4. További segítség az erdei iskolák szervezéséhez

4.1. Internetes adatbázis létrehozása - kommunikáció

Az iskola természetéből adódóan egy nyílt rendszer, folyamatosan alkalmazkodnia kell a környezethez, tagjai állandó változásban vannak. Hogy ez jól működjön szükséges a hatékony kommunikáció szervezeten belül és kívül is.

A tanárok felkészítésénél már szóba került, hogy a modern információs társadalomban elhelyezkedni tudó munkaerőnek szükséges, hogy olyan közegben kapjon felkészítést, ahol a tantestület minden tagja használja az informatikai eszközöket. Induljunk ki ebből, sőt feltételezhetjük, hogy a szülők többsége is olvas e-mailt, ellátogat közösségi oldalakra. Így a szülőknek szánt tájékoztató anyagok felkerülhetnek az iskola web- illetve közösségi-oldalára, kiküldhetők az osztály levelezőlistájára. Az erdei iskolában készült képek, videók szintén megoszthatók nyílt vagy zárt csoportban, a szülői beleegyezéstől függően. Ennek a család nagyon szokott örülni, a gyerekekről készült képeket megnézhetik, elmenthetik, akár ki is nyomtathatják maguknak. Nem szabad azonban abba a hibába esni, hogy minden egyes

családnál feltételezzük az Internet hozzáférést, emiatt papíralapú meghívót, tájékoztatót nem küldve. A személyes kapcsolat, a tájékoztatás sem kiváltható ezzel.

A tantestület tagjainak is jó élni a világháló, az iskolán belüli hálózat lehetőségeivel. Hozzunk létre az erdei iskolához adatbázisokat, melyek lehetnek csak iskolai használatra készültek, de még hasznosabb, ha akár a korábban említett területi munkacsoportok, vagy az ország bármely területén erdei iskolázó intézmények között is működhetnek.

Ezek több témában indíthatók el, és folyamatosan tölthetik fel a tagok, felhasználók a saját anyagaikat hozzá. Például:

- A jól működő erdei iskola szálláshelyeket ajánló oldal kialakítása régiónkénti csoportban. Ez különböző közösségi oldalakon is létrehozható ingyenesen, vagy az intézmény weboldalán egy linkgyűjtemény formájában.
- A különböző tantárgyi anyagokhoz feladatok, játékok, megfigyelési szempontok, leírások adatbázisa nem csak az adott témával foglalkozóknak segítség. Remek alkalom az ötletgyűjtésre, adaptálható a legtöbb feladat, vagy egyes elemei is a saját anyag feldolgozásakor.
- Szintén egy adatbázisba jelentkezhettek, akik mentor tevékenységükkel szívesen segítenék az erdei iskolázás bevezetését, illetve azok az intézmények, akik szívesen várnak hospitáló kollégát, csoportot.
- A szervezési alternatívák, szabályozási gondok megosztására különböző blogokban is van lehetőség.

A helyi közösséggel, civil szervezetekkel jól működő kapcsolatokat alakíthatunk ki, mely lehetőséget biztosít a program támogatására.

4.2. Kapcsolatok, együttműködések, az érintettek bevonása

Az erdei iskola esetében nem elég a profi kommunikáció, tájékoztatás, már a szervezéskor szükséges bevonnunk az érintetteket a folyamatba. Mindig tisztázzuk, hogy mibe, miért, és hogyan szeretnénk bevonni a szülőket, diákokat, egyéb szervezetek, közösségek képviselőit.

4.2.1. Diákok, szülők, kollégák bevonása a közös tervezésbe:

Sikeres hagyományos kommunikációs eszköz az „Ötletfa” a közeli folyosón, vagy a bejáratnál. Az ágaira írjuk a megoldandó problémákat, kérdéseket, a szülő, diák, kolléga levelekből választhat, amire felírja javaslatait, majd feltűzi a fára. Ez nem csak erdei iskola

vonatkozásában használható, bármilyen kérdésben kikérhetjük segítségével az érintettek véleményét. Különböző formákat, színeket választhatnak a tanulók, szülők, diákok. Ennek egy változata az ötletdoboz, de az ötletfa előnye ezzel szemben, hogy látjuk a mások javaslatait, és az egyik ötlet szüli a másikat.

A diákokkal közösen alakítjuk a programot, tervezzük az utazást, kalkuláljuk a költségeket az elkészítő órák keretében.

A szülőket nem csak tájékoztatjuk, motiváljuk az erdei iskola elfogadása érdekében, de tevékeny szerepet is vállalhatnak. (Segítség a csomagszállításnál, ha közeli helyszínt választunk, és gyalog, vagy tömegközlekedéssel jutunk oda; ha közös főzéssel enyhítjük az anyagi terheket, egy-két anyukát, nagymamát magunkkal vihetünk erre a feladatra; élhetünk a kapcsolatrendszerünkkel, szállásfoglaláskor, utazás szervezésénél. stb.) Ehhez természetesen jól kell ismerni a szülők kompetenciáit, lehetőségeit is. Fontos, hogy a szülőknek megmutassuk, mit láttunk, tanultunk, tapasztaltunk az erdei iskolában (pl. tájjellegű ételek kóstolója, diavetítéses élménybeszámoló, tárlatvezetés a hozott kincsek kiállításán, stb.).

Bevonhatjuk a szervezésbe, sőt a helyszínen is a tanodák dolgozóit, az iskolában működő különböző programok szervezőit. Például, ha a Szimfónia program segítője elkíséri a tanulókat, ez remek lehetőség, hogy a külső helyszínen is folytatódjon a zenei fejlesztés. A helyi népdalok feldolgozásában, az esti beszélgetéseknél, tábortűznél óriási lehetőség.

A helyi önkormányzat, részönkormányzat képviselőit meghívjuk a kiállításokra, bemutatókra, még az erdei iskolalátogatásra is eljöhetnek. A munkánk megismerése után anyagilag, és érdekképviseléssel is jobban támogatják az iskolában folyó projekteket. Ha lehet, a gazdasági embereket is próbáljuk így meggyőzni, a többlet terhek megtérüléséről.

A pedagógus hallgatókkal kialakított kapcsolat, kölcsönösen nagy előnyökkel jár. Ők adják a kreativitást, a friss látásmódot, segíthetik az előkészítést és a megvalósítást is, cserébe valódi és dokumentált tanítási tapasztalatokkal gazdagodnak. Akár a kötelező gyakorlatuk része is lehetne egy erdei iskola, tábor, kirándulás szervezésében, megvalósításában való részvétel.

Hasonlóan a középiskolás önkéntesek is vállalhatnak feladatokat. Ha ők a saját egykori diákjaink, még egyszerűbb és hatékonyabb a munka.

5. Összegzés

Ha a kifogások helyett megoldásokat keresünk, és leginkább arra támaszkodunk, amink van (humán erőforrás, kapcsolatok, szaktudás), akkor az anyagi kérdések nagy része is megoldható.

A saját optimista nézőpontom szerint a kifogások keresése, a panaszkodás helyett a megoldásokat kell keresnünk, s az összefogást szorgalmazzunk.

Irodalomjegyzék, ajánlott irodalom

BAKACSI GY – Bokor A – Császár Cs – Gelei A – Kovács K – Takács S: Stratégiai emberi erőforrás menedzsment. KJK Kerszöv Kiadó, Budapest 2004 358 p

Köznevelési törvény 2011: A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény - Magyar Közlöny 162/2011 39622- 39694 p

Rövid szakmai életrajz

Vajtáné Boros Éva Klára az Erdei Iskola Egyesület elnöke, aki emellett gyakorló pedagógusként közel 30 éve tanít biológiát, természetismeretet és informatikát. Felsőfokú tanulmányait Kaposvárott a Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskolán, majd az Egri Eszterházy Károly Tanárképző Főiskolán és a Pécsi Tudomány Egyetemen végezte. Közoktatás vezetői végzettséget is itt szerzett. Mesterpedagógus fokozatú nevelő, szerepel az általános gyermek és ifjúsági szakértői névjegyzékben. Fő kutatási területe az erdei iskola szervezési és módszertani kérdései.

1. sz. melléklet (2. táblázat: Felkészülés az erdei iskolára - Útmutató egy program modulleírásához)

A MODUL CÍME: <i>PL.: Egy délelőtt Géza gazdánál; Pataktündér a csendvarázsló; Kishangyák az erőben; A rét, mint ökoszisztéma; A búzaszemtől a kenyérig</i>						
A MODUL ISMERTETÉSE: <i>PL. Őtörás látogatás Tóth Géza őstermelőnél, ahol a gyerekek forgószínpados csoportmunka során ismerkednek meg egy gazdaság mindennapjaival.</i>						
CÉLCSOPORT (intézménytípus és életkor szerint): <i>PL.: általános iskola 3-4. osztály; vakok és gyengén látók általános iskolájának 5-6. osztálya, óvodai nagycsoport; gépészeti szakközépiskolák 9-10. osztálya</i>						
A HELYSZÍN BEMUTATÁSA: <i>PL.: Mecsek, Kánya-forrás és Ágnes vízesés közti patakszakasz gyertyános tölgyes erdővel, mésztufa képződményekkel, gazdag állathanggal</i>						
IDŐTARTAM: <i>PL.:30 perc; 5 óra</i>						
A MODUL ELEMEINEK RÉSZLETES BEMUTATÁSA	A CÉLOK MEGHATÁROZÁSA	SZÜKSÉGES ELŐZETES TUDÁS	TEVÉKENYSÉGEK, MÓDSZEREK, MUNKAFORMÁK	SEGÉDANYAGOK, ESZKÖZÖK	EREDMÉNYEK, ÉRTÉKELÉSI KRITÉRIUMOK, ELLENŐRZÉS	SZÜKSÉGES SZAKÉRTELEM
<p><i>PL.:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Családi gazdaság megismerése forgószínpados csoportmunkával, öt helyszínen váltakozva: <ol style="list-style-type: none"> 1. vegyszermentes kert, magaságyás 2. gyümölcszedés, egyéb betakarítás 3. réten állatfelügyelet, etetés 4. ebéd főzés 5. túró, tejföl, sajt, aszalvány, lekvárkészítés hagyományos módszerekkel 	<p><i>PL.:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ A résztvevő legyen képes felismerni..., elkészíteni..., összegezni..., hasonlítani..., megkülönböztetni..., problémát megoldani ... terén, döntést hozni... <p>A résztvevő legyen képes a lakókörnyezetében található leggyakoribb, ehető és mérgező növényeket megkülönböztetni.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ A résztvevő tudjon tájékozódni az 1: 40 000-es turistatérkép alapján, a helyi terepen. ➤ A résztvevő az ebédkészítés során használt 4 főre megadott receptet legyen képes átszámolni az osztálylétszámmal, és a mérőedénynek megfelelően. 	<p><i>PL.:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ lágyszárú és fás szárú növények megkülönböztetése ➤ g, dkg, kg átváltások gyakorlati alkalmazásának képessége ➤ leggyakoribb kerti növények ismerete 	<p><i>PL.:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ játék, ➤ kooperatív munkaformák (pl. ötletbörze, pókháló, kerekasztal, körforgó) ➤ beszélgetés, ➤ forgószínpados csoportmunka, ➤ csoportmunka, ➤ drámajáték, ➤ vita, disputa ➤ terepi tapasztalás, szöszmötölés, bóklászás ➤ felfedező séta, ➤ projekt módszer, ➤ munka ➤ kézműves foglalkozás, festés, szobrászkodás, agyagozás... ➤ érveléstechnikai szituációs játékok, ➤ szimulációs játék ➤ szenzitív játék 	<p><i>PL.:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>patak-vizsgáló eszközök:</i> (csoportonként egy feladatlap, laminált határozólap, vajas dobozok, kanalak, szűrők, nagyítók) ➤ <i>kemence készítő eszközei</i> (dagasztó teknő, sütőlapát, szakajtók, konyharuhák, kemence, stb.) 	<p><i>PL.:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ poszter (pl. a falu helyi értékeiről) ➤ leírás (pl. mely helyes sorrendben mutatja a túrókészítés lépéseit) ➤ történet (pl. humoros és közösségépítő) ➤ vers (pl. pozitív érzéseket kelt a hallgatóságban) ➤ térkép vázlat (pl. a tereptárgyak közötti irányok helyesek, jelmagyarázat jelölései egyértelműek) ➤ grafikon ➤ elkészült étel ➤ kitöltött biodiverzitási feladatlap ➤ szóbeli beszámoló ➤ növényfal 	<p><i>PL.:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ vegyszermentes kertművelési gyakorlat ➤ a foglalkozás vezető tudjon bánni az agyaggal, koronggal ➤ dagasztás és kemence használat ismerete ➤ vitavezetői moderátori képesség ➤ botanikai terep ismeret ➤ vízvizsgáló módszerek ismerete ➤ a település múltjának és jelenének ismerete ➤ a helyi ökoszisztéma ismerete

2. sz. melléklet (3. táblázat: Az iskolai dokumentumok, működési kérdések: Erdei iskola tanmenet - Erdei iskola Bakonyszentlászló – Vinye 2013. október 7. – 14.)

<i>1. nap</i>	<i>Tantárgyi tartalmak</i>	<i>Módszerek, munkaformák és tevékenységek</i>	<i>szükséges anyagok</i>	<i>Óraszám</i>
8 ⁰⁰ - 11 ⁰⁰ <i>Utazás busszal a Tihanyig:</i>	<i>Természetismeret:</i> szántóföldi növények, őszi munkák. <i>Technika</i> – hídszerkezetek Ének – balatoni népdalok <i>Matematika – Fizika</i> sebesség, menetidő számítása, mértékegységek	Megfigyelés. A gyerekek az út során irányított megfigyelést végeznek. A táj képeinek változása, természetű növények megfigyelése, jellegzetes műtárgyak (pl. Kőröshegyi völgyhíd, Szántódi rév)	dalszövegek	3 óra
11 ⁰⁰ – 12 ³⁰ <i>Tihany nevezetességei</i> A résztvevők megismerkednek a Tihanyi apátsággal, kipróbálják a vízhangot, a kézműves udvarban népi mesterségeket, népművészeti tárgyakat tekintenek meg.	<i>Történelem</i> - apátság alapítása <i>Magyar</i> - írásos nyelvi emlékeink, visszhangos szavak <i>Német</i> - régi iratok hivatalos nyelve, turisták tájékoztató táblái, jódlizás	Felfedező séta, csoportos visszhangjáték	belépőjegyek. nyelvtörők, szójátékok	1,5
12 ³⁰ – 13 ³⁰ <i>Tihany családi szabadidő park</i> A fizika törvényszerűségeinek kipróbálása a szabadidőpark eszközeinek segítségével. Kemencében sütés. Közben ebéd.	<i>természetismeret – fizika:</i> - ütközések, egyensúly, lendület, súly, tömeg, tapasztalati ismeretszerzés <i>Testnevelés:</i> mozgásos játékok	egyéni és csoportos játékok	Szabadidőpark eszközei.	1
13 ³⁰ - 15 ³⁰ <i>Túra az aranyházhoz</i> Belsőtő kialakulása, jellegzetes életközössége, Szürke marhák, ürgék megfigyelése, életmódjuk. gejzirkúpok, őszi termések az erdőben ehető - nem ehető - mérgező	<i>Természetismeret</i> – őszi erdő növényei, gejzír fogalma, háziállatok, tavak keletkezése, pusztulása, vízpart, rét, erdő életközösségei <i>Testnevelés</i> – túra, hegymászás <i>Rajz</i> – tájképek,	Csoportokban játékos feladatok az erdőben. (pl. fészeképítés) Életközösségek rajzolása, levél és termésgyűjtemény elkezdése. Megfigyelések terepen.	rajzlapok, ceruzák, gyűjtő zacskók, dobozok, fényképezőgép balatoni mondák	2
16 ⁰⁰ – 17 ³⁰ <i>Levendulához</i> A Tihanyi félsziget kialakulása. Levendulaolaj készítés folyamata. Levendulás szappan készítése	<i>Természetismeret</i> – vulkánok működése <i>Technika</i> – lepárlás golyóformálása, „térplasztika készítése” munkaterület kezelése	Csoportokban dolgozunk –feladatlap segítségével Szappankészítés egyénileg	feladatlapok, szappanforgács, levendula, víz csomagolópapír	1,5
17 ³⁰ – 18 ³⁰ <i>Érkezés a szálláshelyre</i>	Nagyvadak az erdőben	este felbukkanó állatok megfigyelése		0
17 ³⁰ – 19 ³⁰ <i>Elhelyezkedés vacsora</i>	<i>Matematika</i> – mértékegységek, szorzás <i>Magyar</i> - fogalmazás	Napi események lejegyzése. Mennyit utaztunk számítások	napló	0,5

2. nap	Tantárgyi tartalmak	Módszerek, munkaformák és tevékenységek	szükséges anyagok	Óraszám
7 ³⁰ – 8 ⁰⁰ <u>Reggeli torna a szabadban.</u> Hangulatteremtő játékok. Közös játék a közösség további fejlesztésére, ugyanakkor természettel kapcsolatos ismeretek tanulása is egyben.	rajz, természetismeret – tárgyak, anyagok tulajdonságai osztályfőnöki – közösségépítés ének – ritmusok váltakozása	Mozgásos játékok. pl. kubb Játék - Mit tapintok? Esővarázslás játék - hogy termékeny napunk legyen - majd csoportalakítás.	Egy doboznyi érdekes tárgy (pl. termékek, sivatagi rózsza, kagylók, csigák, kígyóbőr).	0,5
8 ⁰⁰ – 12 ³⁰ <u>Túra a Cuha patak völgyében</u> <u>Porvacsasznek – Vinye</u> Utazás vonattal Porvacsasznekre A túra során különböző feladatok megoldása	osztályfőnöki – utazás szabályai testnevelés – hegymászás, kitartó gyaloglás, egyensúlyozás természetismeret- az erdő növényei időjárás megfigyelés	szöszmötölős séta, növényhatározások, fafajok jellemzőinek megfigyelése	gyűjtődoboz	4,5
Feladatok a fákkal csoportmunkában	természetismeret- erdeink fafajai matematika – kerület, terület, magasság, mérések, számítások, becslések rajz – színek, harmónia magyar – szövegértés, feladat megértése, eredmények lejegyzése történelem – régi mértékegységek (arasz, láb, stb.)	fa magasságának meghatározása segédlet mellékelésével Fák életkorának meghatározása következtetések az évgűrük alapján levelek felületének meghatározása, egyenes arányosság pormegkötés, oxigéntermelés távolságok, hosszúságok becslése, ellenőrzés méréssel	segédtablák a kor, magasság, meghatározáshoz feladatlapok, íróeszközök mérőszalagok	
játékok	testnevelés – futások, irányváltással egyensúly fejlesztése Természetismeret, történelem, stb.	csipeszfogó rókák és nyulak kőről köre játék	csipeszek kérdések a vízről minden műveltségterülethez kapcsolódóan	1
kreatív feladat – talált tárgyak képerete	technika – csomózások, szövés	gyűjtések (amit a természet elengedett)	gyűjtődoboz	
14 ⁰⁰ - 15 ³⁰ <u>Falukutatás:</u> A hely, ahol vagyunk. A z erdei iskola helyszínének megismerése változatos egyéni és csoportos módszerekkel. A résztvevők naplót vezetnek az 5 nap alatt, térképet rajzolnak bele. Mindezek eredményeképpen kialakul a résztvevők személyes kötődése a helyhez. Falukutatás feladatlappal.	Természetismeret – a térkép történelem – helytörténet, honismeret rajz – kicsinyítés matematika – arányok magyar – kommunikáció szabályai, interjú készítés alapjai	Csoportban térképkészítés, rajzolás, naplóírás, Érdeklődés a lakóktól, információgyűjtés a falu épületeiről, tábláiról.	A résztvevők saját naplója. Rajzlapok, rajzeszközök, kemény papírlapok, kisméretű rajzablak (vagy ami helyettesíti), tollak, 2 db csomagoló papír, feladatlap	1,5

15 ³⁰ - 18 ⁰⁰ <u>Kiállítás és falugyűlés.</u> A csoportok elkészítik kiállításukat a helyzetképre vonatkozóan, szemléletesen bemutatják a helyi környezetben talált értékeket és problémákat. A „falugyűlésen” megvitatják a megoldásra váró problémákat, jobbító javaslatokat fogalmaznak meg a helyiek számára. <u>Növényfal elindítása</u> Napi három újonnan megismert növény kihelyezése, az eredményesebb rögzítés érdekében	osztályfőnöki – a konstruktív vita technika – fafaj-ismereti tabló készítése (prézelés, ragasztás magyar – dramatikus játék (párbeszéd alkotása)	Kiállítást kísérő prezentáció csoportonként, falugyűlés dramatikus szituációs játék formájában vagy élőben a helyi meghívottakkal együtt.	kémcsövek, madzag	2,5
18 ⁰⁰ – 19 ⁰⁰ <u>Kézműves foglalkozás</u> fakultatív program	technika – különféle anyagok feldolgozása	Egyéni fakultatív foglalkozás	Kézműves kellékek: pl. szövőkeret, papír hajtogatáshoz, rafia, stb.	1
19 ⁰⁰ - 19 ³⁰ <u>Vacsora</u>				
19 ³⁰ – 21 ³⁰ Pásztortűz, szalonnasütés, kürtőskalács- sütés Közösségteremtés énekléssel. A közös danolás segít a feszültségek oldásában és a közösséggé formálódásban.	technika – dagasztás, kelesztés tűz tulajdonságai magyar – recept értelmezése ének – bakonyi népdalok	Közös éneklés a hely hangulatához illő dalok felidézésével	nyársak, husángok – a kalácshoz, alufólia, recept, sütés alapanyagai, edények, gyufa, tűzifa	2
21 ³⁰ Esti mese - bakonyi népmondák	magyar- mese, monda történelem – mondák valóságtartalma, Szent László legendája	két csoportban (fiúk, lányok) különböző mese	mondák	0,5